काफल पु० कुत्सितं फलमस्य। (कट्फल) वृक्षभेदे। शब्दरत्ना०

काबर पु० कुत्सितो बन्धः कोः का वेदे पृषो०। कुत्सितबन्धे। "श्रवस्युं शुष्मं काबरं बध्रिं कण्वन्तु बन्धुरः"। "शुनां कपिरिव दूषणो बन्धुरा काबरस्य च" दुष्टौ हित्वा भर्त्स्यामि दूषयिष्यामि काबरम्" अथ० ३।९।३।४।५।

काम अव्य०कम-घञ्। १अनुज्ञायां विश्वः। २निकामे ३अत्यर्थे ४काम्ये न०मेदि०कामाय हितम् अण्। ५रेतसि न०मेदि० ६वातमित्यर्थे, ७अनुमतौ "काममामरणात् तिष्ठेत् गृहे कन्यर्त्तुमत्यपि" यममनूः। "मनागनभ्यावृत्त्या वा कामं क्षम्यतु यः क्षमी"माघः। ८इच्छायाम् "कामः सङ्कल्पोविचित्सा श्रद्धाऽश्रद्धा धृतिरधृतिर्ह्रीर्धीर्भीरित्येतत् सर्वं मनएव" श्रुतेः तस्य मनोधर्मत्वमिति वेदान्तिनः सांख्याश्च मन्यन्ते मनोहेतुकत्वोक्तावेव श्रुतेस्तात्पर्यं मन्यमाना आत्मधर्मत्वमिति नैयायिका आहुः। अभिलाषशब्दे इच्छाशब्दे चास्य विवृतिः। "सङ्कल्पमूलः कामो वै यज्ञाः सङ्कल्पसम्भवाः" इत्युपक्रम्य "अकामस्य क्रिया काचित् दृश्यते नेह कर्हिचित्। यद्यद्धि कुरुते किञ्चित् तत्तत् कामस्य चेष्टितम्" इति मनुना सर्व्वक्रियां प्रति कामस्य हेतुत्वमुक्तम्। "सङ्कल्पः अनेन कर्म्मणा इदमिष्टं फलं साध्यताम्" इति बुद्धिः। तथाच इष्टसाधनताज्ञानरूपात् सङ्कल्पात् काम इच्छा भवति, ततः क्रियानिष्पत्तिः। सचाप्राप्तविषयस्य प्राप्तिसाधने चित्तवृत्तिभेदः कामस्तु रजोगुणहेतुकः। यथोक्तं गीतायाम् "कामएष क्रोधएष रजोगुणसमुद्भवः" कामश्च इष्टविषयाभिलाषः। "पुंसो या विषयापेक्षा स काम इति भण्यते"। पुमानादौ काममय एव भूत्वार्थकर्मकृत्। यतोऽयं कर्मणोहेतुः कामोऽतोऽस्य प्रधानता" "सङ्गात् सञ्जायते कामः कामात् क्रोधोऽभिजायते" गीता। कर्मणि घञ्। ९कामनाविषये, कामनाविषयश्च त्रिविधः वाह्याभ्यन्तरवासनामयभेदात् तत्र गृहक्षेत्रादिकं शब्दादिविषयाश्च वाह्यविषयाः शारीरमानसिककर्म्मजातम् आभ्यन्तरः संघः स्वप्नहेतुकः वासनामयः "न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति। हविषा कृष्णवत्मेव भूयएवाभिवर्द्धते" मनुः। धर्मार्थकाममोक्षमध्ये कामशब्देन काम्यस्यैव ग्रहणं तस्यैव पुरुषार्थत्वात् पुरुषेण इष्यमाणत्वात् इच्छायास्तथात्वाभावात्। "अप्यर्थकामौ तस्यास्तां धर्मएव मनीषिणः" रघुः। "सन्तान कामस्य तथेति कामम्" रघुः। काम्यमानत्वात् कामं वरमित्यर्थः। "तथेति काम प्रतिशुश्रुवान् रघोः" रघुः। "इति स्वप्नोपमान् मत्वा कामान् मा गास्तदङ्गताम्" रघुः। कामनाविषयश्च सुखस्वरूपमात्मैवेति वेदान्तिनः, तदेव मुख्यं प्रयोजनम् "नवा अरे पत्युः कामाय पतिः प्रियोभवति आत्मनस्तु कामाय पतिः प्रियोभवति" वृ० उप० सुखस्वरूपात्मन एव परप्रेमास्पदत्वोक्तेः। तत्साधनानान्तु गौणप्रयोजनत्वम्। सुखमिव दुःखाभावोऽपि मुख्यं काम्यमिति नैयायिकादयः, "मोक्षकाङ्क्षिभिः काम्यमाने १०परमेश्वरे च। "कामहा कामकृत् कान्तः कामः कामप्रदः प्रभुः" विष्णुस०। स्त्रीपुरुषयोः उपस्थसाध्यानन्दसाधने तयोः परस्परालिङ्गनादिप्रवर्त्तके ११ अनुरागभेदे तत्रैव लोके कामशब्दस्य रूढिर्दृश्यते। स च तिथिविशेषे स्त्रीपुरुषयोः स्थानविशेषएव चुम्बनादिना व्यज्यते, यथोक्तं स्मरदीपिकायाम् "पादे गुल्फे तथोरौ च भगे नाभौ कुचे हृदि। कक्षे कण्ठे तथौष्ठे च गण्डे नेत्रे श्रुतावपि। ललाटे शीर्षकेशेषु कामस्थानं तिथिक्रमात्। दक्षे पुंसां स्त्रिया वामे शुक्ले कृष्णे विपर्य्ययः। पादाङ्गुष्ठे प्रतिपदि द्वितीयायाञ्च गुल्फके। ऊरुदेशे तृतीयायां चतुर्थ्यां भगदेशतः। नाभिस्थाने च पञ्चम्यां षष्ठ्यान्तु कुचमण्डले। सप्तम्यां हृदये चैव अष्टम्यां कक्षदेशतः। नवम्यां कण्ठदेशे च दशम्यां चोष्ठदेशतः। एकादश्यां गण्डदेशे द्वादश्यां नयने तथा। श्रवणे च त्रयोदश्यां चतुर्द्दश्यां ललाटके। पौर्णमास्यां शिखायाञ्च ज्ञातव्यञ्च इति क्रमात्। यत्र स्थाने वसेत् कामस्तत्रैव नखचुम्बनम्। "हृदि कामः भ्रुवोः क्रोधो लोभश्चाधोरदच्छदात्" भाग०। तस्य समष्टिरूपस्य विराजो ब्रह्मणः हृदयजातत्वेन व्यष्टीनामप्यस्मदादीनामपि मनसिजन्यत्वम्। प्राणिनां जन्मावधि सर्वकालेष्वस्य वर्त्तमानत्वेऽपि यौवने एवास्य यथा प्रादुर्भावस्तथा कालिका० पु० १९। २२ अ० वर्णितं यथा

"ब्रह्मापि तनयां सन्ध्यां दृष्ट्वा पूर्व्वमथात्मनः। कामायाशु मनश्चक्रे त्यक्त्वा बुद्धिं सुतेति वै। तस्याश्च चलितं चित्तं कामबाणविलोड़ितम्। ऋषीणां प्रेक्षतां तेषां मानसानां महात्मनाम्। भर्गस्य वचनं श्रुत्वा सोपहासं विधिं प्रति। आत्मनश्चलचित्तत्वममर्य्यादमृषीन् प्रति। कामस्य तादृशं भावं मुनिमोहकरं तदा। दृष्ट्वा सन्ध्या स्वयं तत्र त्रपामापातिदुःखिता। ततस्तु ब्रह्मणा शप्ते मदने तदनन्तरम्। अन्तर्भूते विधौ शम्भौ गते चापि